

Χαιρετισμὸς
τῆς Α.Ε. τοῦ Προέδρου τῆς Δημοκρατίας
κυρίου Κωνσταντίνου Ἀν. Τασούλα

Παναγιώτατε,
Μακαριώτατοι,
κυρία Ἐκπρόσωπε τοῦ Προέδρου τῆς Κυβερνήσεως,
κύριε Ἐκπρόσωπε τοῦ Προέδρου τῆς Βουλῆς τῶν Ἑλλήνων,
κυρίες καὶ κύριοι Ὑφυπουργοί,
κυρίες καὶ κύριοι Βουλευτές,
κυρία Περιφερειάρχῃ,
κύριε Δήμαρχε Θεσσαλονίκης,
Σεβασμιώτατοι Ἐκπρόσωποι τῶν Αὐτοκεφάλων καὶ Αὐτονόμων Ὀρθο-
δόξων Ἐκκλησιῶν,
Σεβασμιώτατοι Μητροπολίτες τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος,
κυρίες καὶ κύριοι Σύεδροι καὶ λοιποὶ προσκεκλημένοι·

Προσέρχομαι ἐνώπιόν σας μὲ αἴσθημα εὐθύνης ἀλλὰ καὶ δέους, καθὼς τὸ Β' Διεθνὲς Ἐπιστημονικὸ Συνέδριο, τὸ ὁποῖο ἐγκαινιάζουμε σήμερα τιμώντας τὰ ἑκατὸ καὶ πλέον ἔτη δημιουργικῆς διαδρομῆς τοῦ περιοδικοῦ *Θεολογία*, ἐστιάζει σὲ μία ἀπὸ τὶς σοβαρότερες προκλήσεις τῆς ψηφιακῆς μας ἐποχῆς: στὴ ραγδαία ἀνάπτυξη τῆς τεχνητῆς νοημοσύνης. Εὐθύνης, διότι θὰ ἐπιχειρήσω νὰ διατυπώσω προβληματισμοὺς καὶ ἐρωτήματα, γιὰ τὰ ὁποῖα δὲν ὑπάρχουν ὀριστικὲς ἀπαντήσεις, ἀλλὰ αὐτὲς διαμορφώνονται ἐν προόδῳ· καὶ δέους, διότι ἡ τεχνολογικὴ ἐπανάσταση τὴν ὁποία ζοῦμε σήμερα δὲν ἀφορᾷ μόνον τὴν πρακτικὴ μας καθημερινότητα, ἀλλὰ καὶ τὸ πῶς ἀντιλαμβανόμαστε τὸν ἴδιο τὸν ἄνθρωπο, τὴ θέση του στὸν κόσμον, τὴ σχέση του μὲ τοὺς ἄλλους ἐν κοινωνίᾳ καὶ ἐτερότητι.

Θεωρώ πολύ σημαντική αυτήν την πρωτοβουλία της Διαρκούς Ίερας Συνόδου της Ἐκκλησίας της Ἑλλάδος, καθώς μαρτυρεί την ἐνεργὸ συμμετοχὴ της Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας καὶ θεολογίας στὰ ζητήματα τοῦ καιροῦ μας, τὴν ἰκανότητά της νὰ ἀφουγκράζεται τὸ τί συμβαίνει γύρω της, τιμώντας τὴν κληρονομία ποὺ παρέλαβε ἀπὸ τοὺς Πατέρες της. Πιστεύω ἀκράδαντα ὅτι ἡ Ὁρθόδοξη θεολογία δύναται νὰ εἰσφέρει στοχαστικὸ καὶ κριτικὸ λόγο σὲ ἓνα ζήτημα ποὺ ἀπασχολεῖ τόσο τοὺς ἐπιστήμονες ποὺ σχεδιάζουν τὰ εὐφυῆ ἠλεκτρονικὰ συστήματα ὅσο καὶ τοὺς χρήστες τους, δηλαδή τὶς ἀνθρωπολογικὲς, κοινωνικὲς καὶ ὑπαρξιακὲς ἐπιπτώσεις τῆς ἐξέλιξης τῆς τεχνολογίας πρὸς κατευθύνσεις μέχρι πρό τιος ἀδιανόητες. Κι αὐτὸ διότι εἶναι πλέον ἐμφανὲς ὅτι ἡ ἐξέλιξη αὐτὴ παράγει σεισμικὲς μετατοπίσεις στὸν πυρῆνα τῆς ἀνθρώπινης ταυτότητας.

Εἶναι ἀναμφίβολο ὅτι ἡ τεχνητὴ νοημοσύνη μπορεῖ νὰ ἀποτελέσει πολὺτιμο ἐργαλεῖο στὶς ἐπιστῆμες, καὶ δὴ στὴν ἰατρική, στὴ νομική, στὴν οἰκονομία, στὴν περιβαλλοντολογία, στὴν ἐκπαίδευση. Ἐνα ζήτημα λοιπὸν δὲν εἶναι «ἄν» θὰ τὴ χρησιμοποιήσουμε, ἀλλὰ «πῶς» καὶ μὲ ποιὸν σκοπὸ. Θὰ ὑπηρετεῖ τὴν κοινωνία ἢ θὰ ἐνισχύει ἀνισότητες καὶ μηχανισμοὺς ἐλέγχου; Θὰ γίνεῖ μέσο κοινωνίας, διευκολύνοντας τὸν ἄνθρωπο νὰ ὑπάρξει ὡς πρόσωπο ἐν σχέσει, ἢ θὰ ὀδηγήσει σὲ ἀπομόνωση, ἐθισμό, εἰκονικότητα; Θὰ ἀποτελέσει ἐργαλεῖο διακονίας, ἢ θὰ γίνεῖ ὄπλο κυριαρχίας;

Στὴν ὀρθόδοξη ἀνθρωπολογία, τὸ πρόσωπο εἶναι ἡ θεμελιώδης μονάδα τῆς ὑπάρξεως. Ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶναι ἀπλῶς βιολογικὸ ἢ ψυχολογικὸ ὄν. Εἶναι πρόσωπο, δηλαδή ὑπόσταση ἐν ἐλευθερίᾳ, ποὺ ὑπερβαίνει τὶς ἀναγκαιότητες τῆς φύσεως, κατακτᾷ τὴν ἰδιαιτερότητά της καὶ κινεῖται ἀγαπητικὰ πρὸς τὰ ἄλλα πρόσωπα καὶ πρὸς τὸν Θεό. Ἄρρηκτα συνδεδεμένη μὲ τὸ θεόδοτο δῶρο τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἀνθρώπου –ἐλευθερίας ὅχι μὲ τὴν κοσμικὴ ἔννοια τῆς ἀνεξαρτησίας ἢ τῆς ἀπουσίας κανόνων, ἀλλὰ ὡς θεμελιώδους δυνατότητας τοῦ προσώπου νὰ πεῖ «ναί» ἢ «ὄχι» στὴν κλήση τῆς χάριτος– εἶναι ἡ προαίρεση, ἡ ἐσωτερικὴ κίνησή του πρὸς τὸ καλὸ ἢ τὸ κακὸ. «Οὐχὶ ἡ φύσις ἡμᾶς ἀναγκάζει πρὸς τὰ κακά, ἀλλ’ ἡ προαίρεσις» λέγει ὁ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος. Δὲν πρόκειται γιὰ ἐπιλογή, ἀλλὰ γιὰ βαθύτερη στάση τῆς καρδιάς· εἶναι ἡ ἐσωτερικὴ βούληση, ἡ ὁποία χρειάζεται τὸν νοῦ

προκειμένου να διακρίνει τὸ ἀληθινὸ ἀγαθόν. Προαίρεση καὶ νοῦς εἶναι δύο συνεργαζόμενες πτυχές τῆς ψυχῆς, οἱ ὁποῖες καθορίζουν ἐὰν ὁ ἄνθρωπος θὰ πορευθεῖ πρὸς τὴ σωτηρία ἢ τὴν πλάνη.

Ἡ τεχνητὴ νοημοσύνη ὡστόσο, καθὼς λειτουργεῖ βάσει δεδομένων, ἀλγορίθμων καὶ προκαθορισμένων παραμέτρων, δὲν ἔχει προσωπικὴ βούληση, δηλαδὴ στερεῖται προαιρέσεως, εἴτε πρὸς τὸ καλὸ εἴτε πρὸς τὸ κακό. Τῆς λείπει ἡ ἐσωτερικὴ ἐλευθερία, ἡ δυνατότητα τῆς ἀγάπης, ἡ ἐμπειρία τοῦ πόνου καὶ τῆς μεταμέλειας· τῆς λείπει, μὲ δύο λόγια, τὸ βίωμα. Μπορεῖ μόνον νὰ ἐκτελέσει ἐντολές ἢ νὰ βελτιστοποιήσῃ ἀποτελέσματα, μὲ βάση στόχους ποὺ τῆς ἔχουν τεθεῖ. Μπορεῖ νὰ προτείνει, νὰ προβλέπει, νὰ ἀποφασίζει, ἀλλὰ δὲν μπορεῖ νὰ ἐλευθερώσῃ. Μπορεῖ νὰ προσομοιώσῃ συναισθήματα, συνείδηση, ἀκόμα καὶ δημιουργικότητα, ἀλλὰ δὲν μπορεῖ νὰ νοηματοδοτήσῃ τὸν κόσμον, ἀπλῶς τὸν ἐπεξεργάζεται. Ὅταν ὅμως ὁ ἄνθρωπος παύει νὰ ἀποφασίζει, νὰ κρίνει, νὰ διακρίνει, καὶ ἀπλῶς ἀκολουθεῖ τὶς προτάσεις ἑνὸς συστήματος, χάνει τὴν ἐσωτερικὴ του ἐλευθερία· ἡ προαίρεσή του ἀτροφεῖ. Ὅταν ἀπεκδύεται τὸ αὐτεξούσιό του καὶ ἐκχωρεῖ ὄλο καὶ περισσότερες πρωτοβουλίες σὲ κάποιον ψηφιακὸ ὑποκείμενο, ἀποδέχεται τὴν ἀποδυνάμωση τῆς συνείδησής του ὡς κέντρου κρίσεως καὶ εὐθύνης καὶ ἀπομακρύνεται ἀπὸ τὴν ἠθικὴ λογοδοσία.

Μία ἀκόμη ἐπίπτωση τῆς ὀλοένα καὶ μεγαλύτερης ἐξάρτησης ἀπὸ τὰ μοντέλα τῆς τεχνητῆς νοημοσύνης, ποὺ παίρνουν τὸν ρόλο τοῦ φίλου, τοῦ εἰδικοῦ συμβούλου, τοῦ παρηγορητῆ ἢ τοῦ ἐξομολογητῆ γιὰ ἑκατομμύρια χρηστῶν στὸν κόσμον, εἶναι ἡ ἀλλοίωση τῆς σχέσεως μὲ τὸ σῶμα, μὲ τὸν χρόνο, μὲ τὸν ἄλλον. Ὁ ἐξαρτημένος χρήστης ἀποκοινωνικοποιεῖται καὶ ἀποξενώνεται ὑπαρξιακά: χάνει τὴν αἴσθηση τῆς ἐνσώματης ζωῆς, τῆς ὑπομονῆς, τῆς προσδοκίας, τῆς ἀδυναμίας, τῆς φθορᾶς –τῶν στοιχείων δηλαδὴ ποὺ τὸν καθιστοῦν θνητό, ποὺ τὸν προσγειώνουν στὴν ἀλήθεια τῆς ὑπάρξεώς του, ποὺ τὸν καθιστοῦν πνευματικὰ δεκτικὸ, ἐλεύθερο νὰ ἀγαπήσῃ, ἱκανὸ νὰ μετανοήσῃ. Καὶ εἴτε συντρίβεται εἴτε ἀλαζονεύεται, θεωρώντας ὅτι ἡ τεχνολογία φανερώνει τὴν ταυτότητα τοῦ ἀνθρώπου περισσότερο ἀπὸ ὅ,τι ἡ φύση του, καλλιεργώντας τὴν ψευδαίσθηση τῆς παρηγοσίας καὶ τῆς παντοδυναμίας.

Ὡστόσο, παρ' ὅλα τὰ ἀδηρίτως ὑπαρκτὰ ζητήματα ποὺ ἔχουν νὰ κάνουν μὲ τὴν αὐτοσυνειδησία τοῦ ἀνθρώπου στὴ νέα ἐποχῇ, δὲν

δαιμονοποιούμε την τεχνολογία. Πρόκειται για κορυφαία κατάκτηση του ανθρώπινου πνεύματος, που γεννά έλπίδες για μία πρωτόγνωρη πρόοδο στις έπιστῆμες, στην παραγωγικότητα και στην καθημερινότητα. Οί προβληματισμοί μας άφοροῦν άποκλειστικά την έφαρμογή και τῆ χρήση της. Έχοντας κατά νοῦ τῆ σοφοκλεια ρῆση στην Άντιγόνη: «σοφόν τι τὸ μηχανόεν τέχνας ὑπὲρ ἐλπίδ' ἔχων / τοτὲ μὲν κακόν, ἄλλοτ' ἐπ' ἐσθλόν ἔρπει»¹, εὐελπιστοῦμε ὅτι ἡ πρόοδος τῆς τεχνολογίας θὰ τείνει πρὸς τὸ ἐσθλόν, τουτέστιν τὸ ἀγαθό. Καί στὸ πεδίο αὐτὸ προσβλέπουμε στὸν γόνιμο διάλογο τεχνολογίας και θεολογίας. Διότι ἂν ἡ θεολογία ἤδη μελετᾶ εἰς βάθος τὴν τεχνητῆ νοημοσύνη και τῆς έφαρμογῆς της σὲ ὄντολογικὸ ἐπίπεδο, ἀνησυχώντας ὅτι δὲν ἔχουμε πλέον νὰ κάνουμε μὲ «έφαρμογῆς» ἀλλὰ μὲ ψηφιακὰ ὑποκείμενα μὲ δυνητικῆ αὐτονομία, οἱ εἰδικοί καλοῦνται νὰ έργασθοῦν συστηματικώτερα γιὰ τὴν ένσωμάτωση ἠθικῶν ἀρχῶν και κοινωνικῶν ἀξιῶν στην ἀνάπτυξη και τῆ χρήση τῆς τεχνητῆς νοημοσύνης, τῆ διασφάλιση ἑνὸς διαφανοῦς και έπαρκῶς καθορισμένου ἠθικοῦ πλαισίου στῆ διαδικασία λήψεως τῶν ἀποφάσεων και τὴν εὐθυγράμμιση τῆς τεχνολογικῆς καινοτομίας μὲ τῆς ἀνθρώπινες ἀξίες.

Ὡστόσο, δὲν παραγνωρίζω πὼς ἡ ὄντολογία τῆς τεχνολογίας εἶναι προβληματισμὸς βαθύτερος και πέραν τῆς καλῆς ἢ κακῆς χρήσης της. Καί καθὼς οἱ τεχνολογικῆς ἐξελίξεις, ἔκτος ἀπὸ ραγδαίες εἶναι και ἀναπόδραστες, τὸ Συνέδριο καλεῖται νὰ ἀναζητήσῃ –ἂν ὑπάρχουν– σημεῖα έπαφῆς μεταξὺ τεχνικοῦ πνεύματος και ἠθικοῦ στοχασμοῦ ἢ ἂν τελικὰ τὸ πρῶτο ὑπονομεῦει τὸν δεῦτερο και ποῦ ὀδηγεῖ αὐτό.

Οἱ ἀπαντήσεις σὲ αὐτὰ τὰ έρωτήματα συνιστοῦν μέγιστη πρόκληση, γιατί τὸ τεχνικὸ πνεῦμα δὲν εἶναι ἐπὶ θύραις ἀλλὰ ἐντὸς τῶν τειχῶν και, δεδομένου πὼς ἑνα τέτοιο συνέδριο γιὰ τῆ φιλοσοφία τῆς τεχνολογίας μὲ τέτοιου ὑψηλοῦ ἐπιπέδου ὁμιλητῆς διοργανώνεται γιὰ πρώτη φορά, οἱ προσδοκίες μας ἀπὸ αὐτὸ εἶναι θεμελιώδεις.

Οἱ ἄνθρωποι ἔλαβαν τὴν ἐντολή «κατακυριεύσατε τῆς γῆς»², μήπως ὁμως τώρα κινδυνεύουν και οἱ ἴδιοι νὰ κατακυριευθοῦν ἀπὸ τὴν αὐτονομία τῆς τεχνολογίας;

1. Σοφοκλέους Άντιγόνη, στίχ. 365-366.

2. Γεν. 1, 28.

Τὸ Β' ἐπετειακὸ Θεολογικὸ Συνέδριον στὴ Θεσσαλονίκη διερευνᾷ βαθυστόχαστα καὶ θεολογικὰ τὸν πρωτόγνωρο κόσμον ποὺ ἤδη ἔχει εἰσβάλει στὴ ζωὴ μας. Εἶμαι βέβαιος πὼς θὰ τὸν διερευνήσῃ καὶ πειστικὰ, ἀπαντώντας στὸ πιὸ φλέγον ἐρώτημα τῆς ἐποχῆς μας γιὰ τὶς συνέπειες τῆς ὄντολογίας τῆς τεχνολογίας καὶ τὶς ἀνθρώπινες δυνατότητές μας νὰ τὶς διαχειρισθοῦμε.